

Ս Փ Յ Ո Ւ Ռ Ք Ի Մ Ե Ր Թ Ե Մ Ե Ր Ը

I. ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԱՍԵՐԻԿԱՅԻ ՔԵՄԸ

Մայր Աթոռի պաշտոնաբեր «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ ամսագիրը մեծ շահով սպառվում է մեր Հայրենիքի թեմերում և Սովետական Միության մեջ, և ընդառաջելով վերջերս ընթերցողների կողմից հայտնված՝ Սփյուռքի մեր թեմերի մասին տեղեկություններ ունենալու գրավոր ու բերանացի ցանկություններին, և մանավանդ ամրապնդելու և սերտացնելու համար կապը Մայր Հայրենիքի և Սփյուռքի մեր ազգային-եկեղեցական թեմերի, որոնք մի օրգանական ամրոցություն են կազմում ազգային-եկեղեցական տեսակետից, որոշել է, ամսագրի էջերում, Հայրենիքի իր ընթերցողներին ամփոփ տեղեկություններ հաղորդել Սփյուռքի հայ գաղութների և մեր եկեղեցական թեմերի կյանքի և գործունեության մասին:— ԽՄԲ.:

Այս անգամ ցանկանում ենք խոսել Սփյուռքի մեր գաղութներից և թեմերից հեռավոր Հարավային Ամերիկայի թեմի մասին, այն պարզ պատճառով, որ այդ թեմը համեմատաբար նոր է, գտնվում է իր կազմավորման, կազմակերպչական չորջանում, և ուր տարվում է արդյունավետ աշխատանք, ազգային-եկեղեցական իմաստուն քաղաքականություն, առաջնորդվելով միշտ Հայ Եկեղեցու, հայ ժողովրդի և մեր Հայրենիքի գերագույն շահերից:

Գաղթականությունը՝ հազարամյակներով հայ ժողովրդի անցյալի պատմության միշտ ընկերացող ամենամոռայլ երևույթներից մեկն է եղել: Անցյալում հայ աշխատավոր ու խաղաղասեր ժողովուրդը, իր երկրում չգտնելով կյանքի, պատվի, ինչքի ապահովություն, թողնելով հայրենի տուն ու օջախ, վիրավոր սրտով, մերթ կամավոր, մերթ քանի ընկել է պանդխտության դավաճան, անարև ճանապարհների վրա, և հանուն մի պատառ հացի, հանուն մի կաթիլ խաղաղության, գաղթականի ցուպը ձեռքին, թափառել է երկրն երկիր, ռզորէն մոլորական աստեղաց...»: Բայց տխուր ճակատագիրը ուր էլ որ թշուր է նրան,

նա՛ հայ ժողովուրդը, իր հոգու խորքում միշտ վառ ու պայծառ է պահել իր նախնայաց հավատքի նվիրական հուրը և բազմաշարժար, խոցոտված իր Հայրենիքի ջերմացնող գաղափարը:

Այսպես է եղել պատմությունը մեր բոլոր գաղութների:

Եվ ահա Համաշխարհային առաջին պատերազմից հետո, երբ մի նոր ու ավելի ահավոր փոթորիկ անցավ հայ ժողովրդի գլխով, և երբ մեր ժողովուրդը, հատկապես արևմտյան հատվածը, թշվեց իր պապենական պատմական հողերից, Ս. Էջմիածնից և Հայրենիքի հողից մղոններով հեռու, Հարավային Ամերիկայի հյուսիսային ափերի վրա, բրազիլիական և արգենտինյան ազնիվ ժողովուրդների ասպնջականությամբ, նորից ոտքի կանգնեցին մեծ արհավիրքից ազատված հայության բեկորները և սկսեցին նորից ապրել ու ստեղծագործել: Քար առ քար նորից բարձրացավ և ամրապնդեց Հայ Ազգային Տունը՝ Հայաստանայաց Առաքելական Եկեղեցին, նորից հնչեց Հայ Եկեղեցու հյուրընկալ ու քաղցր կոչնակը, և հայ մանուկներ նորից իրենց գողտրիկ գլուխները խոնարհեցրին

Մերոպայան տառերի առաջ, ու ամեն տեղ նորից թնդաց հայ երգն ու հայ խոսքը: Հեռավոր այդ ասիերի վրա հայ ժողովրդի բեկորները «և՛ շինում են և՛ երգում, ամեն մի շուղ կայցնելիս, առաջվա բույնն են հիշում...»:

Ինչպես հայտնի է, հայրապետական բարձր հրամանով և կարգադրությամբ տարիներ առաջ ստեղծվեց Հարավային Ամերիկայի Հայրապետական պատվիրակություն, որը հովվում և ղեկավարում է Հարավային Ամերիկայի երեք թեմերը՝ Արգենտինայի, Բրազիլիայի և Ուրուգվայի թեմերը:

Հարավային Ամերիկայի արևելյան մասը համարյա ամբողջությամբ գրավում են երկու խոշորագույն երկրներ՝ Բրազիլիան և Արգենտինան, և ուր համախմբվել է ողջ հայ գաղութը:

1. ԱՐԳԵՆՏԻՆԱՅԻ ԹԵՄԸ.—Հարավային Ամերիկայի հայ թեմի կենտրոնն ու սիրտն է հանդիսանում Արգենտինայի մայրաքաղաք Բուենոս-Այրեսը, որը հարավային կիսագնդի խոշորագույն քաղաքն է և համաշխարհային նշանակություն ունեցող նավահանգիստ, ուր և նստում է Հայրապետական պատվիրակը: Բուենոս-Այրեսում համախմբված են նաև թեմի ազգային-եկեղեցական կազմակերպությունները՝ Հայ եկեղեցասեր տիկնանց միությունը, Հայաստանյայց Եկեղեցու երիտասարդական կազմակերպությունը, Կիրակնօրյա դպրոցների վարչությունը, Գաղութային կենտրոնական վարչությունը, Հայ մշակութային հանձնախումբը, մամուլը, «Կոմիտաս» երգախումբը, դպրոցների հոգաբարձությունները, հայրենակցական և ազգային այլ կազմակերպությունների վարչությունները:

Արգենտինայի թեմը իր մեջ հաշվում է մոտ 5.000 հայ ընտանիք, 30.000 անհատներով: Թեմում ազգային-եկեղեցական կյանքը դրվել է ամուր և առողջ հայրենասիրական-եկեղեցական հիմքերի վրա, շնորհիվ Հայրապետական պատվիրակի շրջահայաց և իմաստուն ղեկավարության և ազգային մարմինների անշահախնդիր և համերաշխ գործակցության: «Ազգային ու եկեղեցական կյանքը կենսունակ է, մեղվաջան աշխատանք կատարվի մեր եկեղեցիներու, մատուռներու, վարժարաններու և ազգային աղուսներու շուրջ, կրթական, մշակութային ու հայրենակցական կազմակերպությունները իրարու հետ կ'մրցին իրենց ձեռնարկներով, հանդեսներով, հրաժշտական համերգ-համանվագներով ու դասախոսություններով» («Հայ Կեդրոն», 1954 թ., էջ 273):

Նոր սերնդի հայեցի և քրիստոնեական դաստիարակության գործը գտնվում է կարող մանկավարժ ու գիտակից ուսուցիչների և կրթական հանձնախմբի ձեռքում: Մայրա-

քաղաքում և արվարձաններում գործում են ավելի քան տասը հայկական դպրոցներ՝ կենտրոնական Արսլանյան, Մամիկոնյան, Խրիմյան, Մեարոպյան, Բաֆֆի և ուրիշ դպրոցներ, 600 աշակերտների ընդհանուր թվով: Այդ թիվը շափազանց անբավարար է բաղադրամամբ այդ համայնքի հոծ թվին: Տխուր է արձանագրել, որ հայ ծնողներից շատերը այստեղ էլ իրենց երեխաներին ուղարկում են օտար կրթական հաստատություններ, մի երևույթ, որի դեմ վճռականապես պայքարում է ազգային-եկեղեցական իշխանությունը: Այնուամենայնիվ, թեմում կրթական-դաստիարակչական գործը օրավուր ամրապնդվում է շնորհիվ թափված անդուլ ջանքերի և Կենտրոնական վարչական խորհրդի լրջամիտ ու անկողմնակալ, համերաշխ ու օգտակար աշխատանքի, շնորհիվ Հայրապետական պատվիրակի, իր փոխանորդի և կրթական տեսչի, կրթական հանձնախմբի և ուսուցչական կազմի անձնվիր ու ազգագուտ աշխատանքների:

Ի մեծ ուրախություն հայ ժողովրդի, 1954 թվի ապրիլի 4-ին, հանդիսավոր իրադրության մեջ, հավատացյալ ժողովրդի խուռն բազմության ներկայությամբ, Հայրապետական պատվիրակի օրհնությամբ, մեծահանդես շքով կատարվեց մայրաքաղաքի հայոց առաջնորդարանի հիմնարկվածը: Առաջնորդարանի շինությունը «անկյունագարձ մըն է այս դաղութի պատմության մեջ, նոր շրջանի մը նախաքաղը, իբրև հիմնաքար ազգային կյանքի նոր շենքին, որ պիտի բարձրանա քար առ քար և պիտի շարունակվի ավելի մեծ ու ընդարձակ գործերով հաստատուն հիմերու վրա դնելու համար մեր համայնքի ազգային գոյության կովանները— ազգապահպանման կենսատու վառարանները— հայ հավատքի Տաճարը և Մշակույթի օջախները»,— գրում է Հայրապետական պատվիրակը:

Թեմում օրինակելի բարձրության վրա է դրված եկեղեցական հոգևոր կյանքը, որը հայեցի և քրիստոնեական սնունդ է մատակարարում հայ հավատացյալ հոգիներին: Անխափան թեմի բոլոր եկեղեցիներում, մատուռներում պաշտվում է ժամերգությունն ու սուրբ պատարագը, և բանին կենաց քարոզությամբ, կրոնաբարոյական, ազգային-եկեղեցական դասախոսություններով, թեմի ժողովուրդը ապրում է հոգևոր զարթոնքի մի նոր ու խոստանալից շրջան: Հայրապետական պատվիրակի ջանքերով կազմվել են Հայ եկեղեցու Երիտասարդաց և Եկեղեցասեր տիկնանց միություններ, իրենց գանազան ենթահանձնաժողովներով, հաւ հավատացյալ ժողովրդին և նոր աճող սերնդին Հայ եկեղեցու շուրջ համախմբելու և հայ անկրկնելի արժեքներին հաղորդ դարձնելու և

ազգային ձուլումից փրկելու ազնիվ նպատակներով:

Թեմում իր կողման բարձրության վրա է գտնվում հայ ազգային-հոգևոր մամուլը՝ «Հայ Կեդրոն», որը թևակոխել է իր հրատարակության 23-րդ տարին և պատվով է կատարում իր դերը գաղութի ազգային-եկեղեցական, հոգևոր կրթական գործերում, և մրտնում է ամեն տուն, «տանելու համար Հայ Եկեղեցվո հավատքի լույսը, կրոնական մաքուր շունչը, քրիստոնեական սիրո ոգին, կեդրոնական վարչության գործունեության

բերական նշանակությամբ մրցում է մայրաքաղաքի՝ Ռիո-Դե-ժանեյրո նավահանգստի հետ:

Բրազիլահայ թեմն էլ գտնվում է իր խաղաղ կաղմակերպման շրջանում, որտեղ ազգային-եկեղեցական կյանքը գտնվում է բարգավաճ վիճակում, շնորհիվ ազգային իշխանությունների ողջամիտ ու շրջահայաց ղեկավարության: Սան-Պաուլոյում կա Ս. Գեորգ մայր եկեղեցին, որը կառուցված է ազգային բարերար Ժորժ Ռզաբլահի նվիրատվությամբ. կա փառավոր մի հակական

Հարավային Ամերիկայի քեմի Հայրապետական պատվիրակ գերապատիվ Տ. Սիոն եպիսկոպոս Մանուկյանը Ս. էջմիածնում սարկավագների հետ, 1954 թվականի մայիսին:

և եկեղեցական ու կրթական կաղմակերպությանը լուրերն ու կյանքը» («Հայ Կեդրոն», 1954 թ., էջ 384):

Հրատարակվում է նաև «Մասիս» մանկական ամսագիրը, հոգեշնորհ Հարություն վարդապետ Մուշյանի խմբագրությամբ, որը և հրատարակում է «Հայ Կեդրոն» տարեցույցը:

2. ԲՐԱԶԻԼԻԱՅԻ ԹԵՄՄԸ.— Այս թեմի հայ համայնքը ինքն իր մեջ հաշվում է մոտ 6.000 հոգի և հիմնականում համախմբված է Սան-Պաուլո քաղաքում, որը սուրճի կենտրոն է և իր առևտրական, ֆինանսական, արդյունա-

դարոց՝ մեծ ու արդիական սրահով, ուր հաճախում են մոտ 200 հայ աշակերտներ, ինչպես նաև առաջնորդական պաշտոնատուն: Սան-Պաուլոյում պաշտոնավարում են երեք քահանա հայրեր: Հայրապետական պատվիրակը հաճախակի հովվական այցելություններով և իր իմաստուն վարչազիտությամբ հսկում և ղեկավարում է այս թեմի գործերը, ազգային իշխանության համերաշխ գործակցությամբ: Վերջերս Հայրապետական պատվիրակ սրբազանը եղել է Բրազիլիայի թեմում մոտ 2 ամիս, զբարվիլով տեղական ազգային-եկեղեցական, կաղմակերպչական և այլ հարցերով:

3. ՈՒՐՈՒԳՎԱՅԻ ՔԵՄԱՐ.— Հարավային Ամերիկայի մեր երկրորդ բազմամարդ համայնքն է Ուրուգվայի թեմը, որտեղ համախմբված է մոտ 8.000 հոգի: Այստեղ ևս, ինչպես և մյուս թեմերում, ազգային-եկեղեցական կյանքը գտնվում է մխիթարական վիճակում: Եթե սրանից մոտ մի երեսնամյակ առաջ Հարավային Ամերիկայի այս հեռավոր ամերիկում ոտք կոխած հայ ժողովրդի գաղթական բեկորները շունչին անձնական ու ազգային որևէ սեփականություն, բացի իրենց աշխատասիրությունից, նորից ապրելու և նորից բարձրանալու անբեկանելի վճռականությունից, այսօր, շնորհիվ իրենց արդար աշխատանքի, տիրացել են անձնական ու ազգային շատ կալվածների, վերջի՛ մի քանի տասնյակ տարիների ընթացքում: Ուրուգվայի թեմում էլ վերջերս գնվել և շինվել են մի շարք ազգային սրահներ ու շենքեր, ինչպիսին է, օրինակ, եկեղեցու մշակուցային սրահը, որը իր մեծությամբ և գեղեցկությամբ աչքի ընկնող հաստատություններից մեկն է: Վերջերս Հայրապետական պատվիրակի թելադրությամբ և թեմի հանրածանոթ ազգային և վարչության ատենապետ պարոն Գրիգոր Բեռկամալիի նախաձեռնությամբ սկսվել է հանդանակություն հայ եկեղեցու շինության համար, և նույն պարոն Բերկամալիի, Բազըրճյան տան, Մ. Գույուճյանի, Հ. Տիրապետիչյանի և Գևորգ Չըննոզյանի կողմից խոստացվել է տեղական 150.000 բեսո գումար: «Հայ Կեդրոն»ը ցանկություն է հայտնում, որ նոր տաճարի շինությունը լիքի գաղտված «համերաշխության ու համայնքի խաղաղության պատճառ, իբրև հայ հավատքի վառարան ու մշակույթի տուն»:

Հարավային Ամերիկայի թեմի մեջ են մտնում նաև Կորդոբայի և Չիլիի (արևմտյան ափ) հայ գաղութները, որտեղ ևս ջանքեր են թափվում կազմակերպելու տեղական ազգային-եկեղեցական կյանքը, եկեղեցու և դպրոցների շինարարությամբ: Հայրապետական պատվիրակը վերջերս եղել էր նաև այս երկու գաղութներում, կազմակերպչական նպատակներով:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՎԻՐԱԿ ՍՐԱՍՋԱՆՐ.
— Հարավային Ամերիկայի թեմի Հայրապետական պատվիրակն է ամենից սիրված ու հարգված, Սփյուռքի մեր բարձրատիճան հոգևորականության կարկառուն դեմքերից մեկը՝ հայրենասեր ու հավատավոր գերապատիվ Ս. Միոն եպիսկոպոս Մանուկյանը, «այր, յորում ոչ գոյ Ենեգութիւն»:
Համաշխարհային առաջին պատերազմի ընթացքում պատանի Սարգիսը (ապագա Միոն սրբազանը) Վանի 1915 թվի գաղթի ժամանակ կորցնում է իր բոլոր սիրելիներին և

հարազատներին տարագրության արյունոտ ճանապարհի վրա և որբացած՝ ընկնում է Նահր-Օմարի (Իրաք) հայկական որբանոցը, նույն տխուր ճակատագրին ենթարկված իր ընկերների՝ այժմյան Եղիշե արքեպիսկոպոս Տերտերյանի, Սերովբե ծայրագույն վարդապետ Մանուկյանի, Հաբիազուն վարդապետ Աբրահամյանի, Հայրիկ վարդապետ Ասլանյանի և ուրիշների հետ:

Ուսումնատենչ երիտասարդ Սարգիսը, ապա, Դուրջան Պատրիարքի օրով Երուսաղեմում բացված Ժառանգավորաց վարժարանի և Ընծայարանի ամենաաչքի ընկնող ուսանողներից մեկն է հանդիսանում. նա սովորում է գերազանց գնահատականներով և իր բարեմուտն, ազնիվ քննավորությամբ նյութում է բոլորի հարգանքն ու սերը, 1930 թվին, նա ուխտում է աննահանջ սիրով ու անսոստ նվիրումով ծառայել իր ժողովրդին ու Եկեղեցուն, և արդ իսկ պատճառով կուսակրոն քահանա է ձեռնադրվում: Երիտասարդ ու զառգացած հոգևորականի առաջ բացվում է գործունեության յայն ասպարեզ: Նա դասավանդում է ժառանգավորաց վարժարանում և միաժամանակ արևքան ձեռնհասորեն վարում է Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքարանի արքան բաղո՞ ու պատասխանատու կալվածոց տեսչությունը:

1935 թվից հետո Միոն վարդապետին տեսնում ենք հովվական-առաքելական պաշտոններում, որտեղ ի հայտ է բերում կազմակերպչական իր ընդունակությունները:

1945 թվին եպիսկոպոսանում է Պրովիդենսի հովվության ժամանակ:

Հոգեւույս Տ. Տ. Գեորգ Զ. Կաթողիկոսը բարձր գնահատելով Միոն սրբազանի ծառայություններն ու հովվական պաշտոնավարության ընթացքում ցուցաբերած վարագրիտությունն ու ազգային-եկեղեցական իմաստուն քաղաքականությունը, նրան Իր հայրապետական բարձր ուշադրության արժանացնելով նշանակում է Հարավային Ամերիկայի Հայրապետական պատվիրակ:

Միոն սրբազանը դասինիների վրա հանգրստացողը չէ. նա իր նոր ու պատասխանատու պաշտոնում արդարացնում է իր վրա գրված հայրապետական բարձր մատահունքները, և Հարավային Ամերիկայի թեմը կազմակերպում և ղեկավարում իր օրինակելի թմայնորություններ և գովելի նախանձախրնդություններ, նվաճելով իր հոտի որդիական անկեղծ սերն ու արժանանում հայրապետական բարձր գնահատության:

Միոն սրբազանը որպես Հայրապետական պատվիրակ, միշտ էլ գտնվել է իր կոռման և պարտականության բարձրության վրա, աշխատել, ղեկավարել, խոսել ու գրել իր ժողո-

վերդի, իր Հայրենիքի, Մայր Աթոռի առաջ իր ունեցած պարտքի և կոշման խորը գիտակցութեամբ, իր շուրջը համախմբելով գաղութի լավագույն հոգևորական ու աշխարհական տարրերին:

Սիոն սրբազանը մեր նորագույն ազգային-եկեղեցական մատենագրության սիրված դեմքերից մեկն է: Իր հովվական ծանր ու սրտմաշուկ պարտականությունների հետ նա դբաղվում է նաև իր հոտի հոգևոր-դաստիարակչական աշխատանքներով: Նրա բեղուն գրչին են պատկանում մի շարք արժեքավոր սուրբգրական մենագրություններ, պատմական-բանասիրական և աստվածաբանական ուսումնասիրություններ:

Սրբազանը վերջերս նորից եղավ Մայր Հայրենիքում և Ս. էջմիածնում, լուսահոգի Տ. Տ. Գեորգ Զ.ի մահվան տխուր առիթով: Վերադարձին Սիոն սրբազանը ավելի քան 70 հայրենասիրական ելույթներ է ունեցել Մայր Հայրենիքի և Ս. էջմիածնի մասին, ամեն տեղ հնչեցրել է իր հայրենասիրական անկեղծ ձայնը, պատմելով իր ականատեսի վկայություններն ու հուշերը Հայրենիքից և Մայր Աթոռից:

Ահա 25 տարի է, ինչ Սիոն սրբազանը աննահանջ սիրով, սրտառուչ հավատարմությամբ ծառայում է իր հոտին և իր Եկեղեցուն օրինակելի պաշտոնավարությամբ, որպես հոգևոր հովիվ, ուսուցիչ, բանին կենաց քաբողիչ, Հայրապետական պատվիրակ, Իր թեմը նախապատրաստվում է արժանավայել մեծարանքով տոնելու սրբազանի քահանայության և հովվական պաշտոնավարության 25-ամյա հոբելյանը, որը գեղեցիկ առիթ պիտի լինի հասարակական մեծարանքի և ղնահատության:

Սիոն սրբազանը գտնվում է իր ստեղծագործական ուժերի ծաղկման ու հասունության շրջանում: Ազգը և Եկեղեցին երախտադետ զգացմունքներով նրանից սպասում են նոր ծառայություններ, ի մխիթարություն հայ հավատացյալ ժողովրդի և ի պայծառություն Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու, որի արժանավոր և հավատավոր սպասավորներից մեկն է Հայրապետական պատվիրակ Սիոն սրբազանը:

ԵՂԻՇԵ ԱՔԵՂԱ

